

טו התורה

הדרש ידרש והכתוב יתישב (?) // ר' יעקב עמיחי סופר

ידועים דברי המשנה במסכת אבות (פ"ה מ"ג): "עשרה נסיונות נתנסה אברהם אבינו ועמד ככולן להודיע כמה חיבתו של אברהם אבינו עליו השלום". ואכן, המדרשים מלאים בתיאורים מפעיימים על עמידתו האיתנה של אבי האומה בנסיונות פעם אחר פעם.

והנה, כאשר אנו מעיינים בפירושו של הרמב"ן לפסוק "ויהי רעב בארץ וירד אברם מצרימה לגור שם כי כבד הרעב בארץ" (בראשית יב, י), אנו מוצאים דבר מפליא. זו לשון הרמב"ן:

ודע כי אברהם אבינו חטא חטא גדול בשגגה שהביא אשתו הצדקת במכשול עון מפני פחדו פן יהרגוהו והיה לו לבטוח בשם שיציל אותו ואת אשתו ואת כל אשר לו כי יש באלהים כח לעזור ולהציל. גם יציאתו מן הארץ שנצטווה עליה בתחילה מפני הרעב עון אשר חטא כי האלהים ברעב יפדנו ממות ועל המעשה הזה נגזר על זרעו הגלות בארץ מצרים ביד פרעה.

הרמב"ן טוען שאברהם אבינו עבר בשני עוונות בפסוקים אלה - ראשית, בעצם העובדה שירד למצרים מפני הרעב שהיה בארץ, ולא בטח בה' שיצילהו מהרעב ומהמוות, והעוון השני הוא במה שגרם לשרה מכשול בכך שאמר לה שתאמר שאחותו היא.

כמובן שהתמיהה עולה מאליה - מנין לו לרמב"ן לתלות באברהם אבינו ע"ה עוונות כאלה, בעוד שחז"ל מעידים עליו קבל עם ועולם שעמד בגבורה בכל הנסיונות, אשר שניים מהם הרעב בארץ ולקחת שרה על ידי פרעה? (עיין בפי"ה מ"מ לרמב"ם וברע"ב על המשנה הנ"ל באבות). כיצד הפך הרמב"ן את הקערה על פיה - הלא גם בפשט הכתוב לכאורה לא מוכח שעבר עבירה במעשיו הללו?

כדי ליישב את השאלה, ננסה להתבונן בפסוק שממנו יצא הרמב"ן ללמד - "ויהי רעב בארץ וירד אברם מצרימה לגור שם כי כבד הרעב בארץ" - נראה שיש בפסוק זה שתי מילים 'מיותרות' - מפני מה צריך לספר לנו הכתוב שאברם ירד מצרימה לגור שם? והלא ודאי שאם ירד למצרים הוא יבוא לגור שם. הן אמת, הספורנו בפירושו לתורה מבאר שכוונת הכתוב לומר שלא בא להשתקע שם אלא לגור כגר בארץ, וכמה דאת אמר "ארמי אבד אבי וירד מצרימה ויגר שם", שפירושו בעל ההגדה - מלמד שלא בא להשתקע שם.

אמנם, מעניין ומפליא, שכאשר אנו מחפשים במקרא כולו את הביטוי 'לגור שם' נמצא שביטוי זה מופיע עשר פעמים; האחת אצלנו, אחת בספר ישעיה ועוד שמונה בספר ירמיה. הצד השווה שבהם שכולם עוסקים בארץ מצרים. נעיין למשל בפסוק בספר ישעיה (נב, ד): "כִּי כֹה אָמַר ה' א-להים מְצָרִים יָרַד עִמִּי בְרֵאשֵׁי לְגוֹר שָׁם וְאֲשׁוּר בְּאֶפֶס עֲשָׂקוּ". פסוק זה מתאר את הירידה הראשונה של עם ישראל למצרים. בספר ירמיה בכל המופעים של הביטוי הזה, אנו נפגשים בפסוקים עם משמעות מאד שלילית שקשורה לארץ מצרים (ירמיה מב, טו; יז; כב. ועיין שם בהמשך הפרק והפרקים הבאים, שהביטוי חוזר על עצמו כמה וכמה פעמים באופן חריג מאד):

מזל טוב //

למשיח

הרב שרון יוסט שליט"א

לרגל הולדת הנכד

לר' תמיר רוצ'ס

לרגל הולדת הבן

לר' שילה שראל

לרגל הולדת הבן

וְעַתָּה לָכֵן שָׁמְעוּ דְבַר ה' שְׁאֵרֵי יְהוּדָה כֹּה אָמַר ה' צְבָאוֹת אֱ-לֹהֵי יִשְׂרָאֵל אִם אֲתֶם שׁוֹם תִּשְׁמְעוּן פְּנִיכֶם לְבַא מְצָרִים וּבְאֲתֶם לְגוֹר שָׁם... וְיִהְיֶה כָל הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר שָׁמְעוּ אֶת פְּנִיָּהֶם לְבֹא מְצָרִים לְגוֹר שָׁם יָמוּתוּ בְּחָרֵב בְּרָעַב וּבְבַדָּר וְלֹא יִהְיֶה לָהֶם שְׂרִיד וּפְלִיט מִפְּנֵי הָרָעָה אֲשֶׁר אֲנִי מְבִיא עֲלֵיהֶם... וְעַתָּה יָדַע תְּדַעוּ כִּי בְּחָרֵב בְּרָעַב וּבְבַדָּר תָּמוּתוּ בְּמִקּוֹם אֲשֶׁר חִפְצְתֶּם לְבֹא לְגוֹר שָׁם...

עלה בידינו אם כן, שביטוי זה שאצלנו הוא יתור לשון, נמצא תמיד בהקשר של ארץ מצרים, ותמיד בהקשר שלילי. הנביא מוכיח ומזהיר את עם ישראל שלא ירדו למצרים, ואם ירדו סופם יהיה רע וזר. אם כן, אפשר שהרמב"ן הבין שגם אצלנו התורה התכוונה לרמוז על השליליות שבירידה למצרים, ומכאן למד שהמעשה לא היה צריך להיעשות. וכדי להשיב על השאלה כיצד יתמודד הרמב"ן עם מדרשים מפורשים הסותרים את דבריו, נחתום מעין הפתיחה במטבע שטבע רבינו יצחק אברבנאל (יהושע י, א, ד"ה העיון השלישי): "הדרש ידרש והכתוב יתישב על פשוטו"...

הגמרא בשבת (יב ע"א) אומרת:

תניא, רבי שמעון בן אלעזר אומר: אין הורגין את המאכולת (כינה) בשבת, דברי בית שמאי, ובית הלל מתירין.

ופירש רש"י:

מתירין - כדמפרש טעמא בפרק שמונה שרצים (שבת קז ע"ב) מאילים מאדמים דמשכן, מה אילים פרים ורבים, אף כל שפרה ורבה; וכינה אינה פרה ורבה, אלא מבשר אדם היא שורצת.

מדברי הגמרא רואים שחז"ל סברו שכינים אינן פרות ורבות, וכך גם היתה התפיסה המדעית בזמנם. אך כבר לפני מאות שנים הראו המדענים שכינים פרות ורבות כמו שאר בעלי החיים¹. והתמיהה עולה מאליה, האם יכול להיות שטעו חז"ל במציאות, והאם יש לכך השלכה על פסיקת הדין.

טעות במציאות

כאשר חכמים לא קיבלו את ההלכה במסורת, הם הסתמכו על הידע המדעי המצוי בזמנם, כמו שמוכן מדברי הגמרא בפסחים (צד ע"ב):

חכמי ישראל אומרים: ביום חמה מהלכת למטה מן הרקיע, ובלילה למעלה מן הרקיע. וחכמי אומות העולם אומרים: ביום חמה מהלכת למטה מן הרקיע, ובלילה למטה מן הקרקע. אמר רבי: ונראין דבריהן מדברינו, שביום מעינות צוננין ובלילה רותחין.²

רואים שביחס לקביעות מדעיות הולכים על פי הראיות, ואין בלעדיות לדברי חכמי ישראל גם כאשר יש לכך נפק"מ להלכה.³

אם נאמר שאמירת חז"ל שכינים אינן פרות ורבות מבוססת על הידע שהיה בזמנם, ישנן שתי דרכים אפשריות לפסיקת ההלכה בימינו:

- א. חז"ל פסקו שמוותר להרוג כינים בשבת על פי הידע המדעי בזמנם, ולכן אם התברר שההנחה המדעית היתה שגויה - פסיקת ההלכה משתנה, ולכן יהיה אסור להרוג כינים בשבת.⁴
- ב. חז"ל קיבלו את הדין במסורת, והוא דין אמת ולא ישתנה, אלא שחז"ל רצו לתת טעם לדין ולכן אמרו שהוא מטעם פריה ורביה. לאחר שהתברר שגם כינים פרות ורבות, מוכח שזה לא הטעם העיקרי לדין, אלא יש טעם אחר שאינו ידוע לנו.⁵

¹ ראה במאמר: האם מותר להרוג כינים בשבת, תחומין לד, עמ' 39.

² ובפסוטים כוונת רבי שהצדק עם חכמי אוה"ע, וכך הסביר הרמב"ם (מו"נ ח"ב פ"ח). אך בגיליון הש"ס הובאה דעת ר"ת, שאע"פ שנצחו חכמי אוה"ע את חכמי ישראל, היינו נצחון בטענות, אבל האמת היא חכמי ישראל. אך קשה על דברי ר"ת, שבימינו ברור שהמציאות היא כדברי חכמי אומות העולם.

³ כמובא בבית יוסף (או"ח סי' תנה) שיש נפק"מ להלכה במחלוקת בין חכמי ישראל לחכמי אוה"ע, עיי"ש.

⁴ פחד יצחק, ערך "צידה".

⁵ כך הובא בשם הגרא"א דסלר (מכתב מאליהו ח"ד, עמ' 355, הערה 4), שחז"ל הביאו טעם שיטתו עם הדין, אך זה אינו הטעם היחיד האפשרי. אך קשה, מה התועלת בהבאת טעם הדין אם הוא לא מגדיר את הדין ואין בו שום נפק"מ.

והמנוחת אהבה (ח"ג, פרק יח, הערה 13) כתב גם כעין זה (עיי"ש בטעם שהביא). ומשמע מדבריו, שדוקא התנאים שחלקו בסתם האם מותר להרוג כינים לא טעו, ובאמת כך הדין, אבל האמוראים שהתכוונו להגדיר את הדין על פי הטעם הסתמכו על המדע, ובאמת לתנאים יש טעם אחר שמגדיר את המחלוקת. אך עדיין קשה, שזה מתרץ רק את דברי התנאים, אך סו"ס נגרמה טעות בהלכה, שהרי גם אם את הכינים מותר להרוג מסיבה כלשהי - מה עם שאר בעלי החיים שחשבו בזמנם שאינם נוצרים מפריה ורביה.

הגדרה הלכתית והגדרה מדעית

הגר"נ רבינוביץ⁶ באר, שיש חילוק בין הגדרה הלכתית שאינה נובעת מהמציאות, לבין הלכה שבה התורה דרשה לפעול על פי המציאות. כאשר הלכה ניתנה למשה מסיני, גם אם היא על פניו תלויה בתופעה טבעית, אין התופעה הטבעית מחייבת את ההלכה. למשל, הלכות טרפות ניתנו למשה בסיני, ולמרות שעל פניו הן תלויות במציאות האם החיה יכולה לחיות שנה, אין המציאות מחייבת את ההלכה. ולכן, גם אם נמצא שטרפה מסוימת יכולה לחיות יותר משנה, ההלכה לא תשתנה, וההגדרה המציאותית ניתנה באופן של כלל שבד"כ נכון, גם אם לא תמיד.⁷

על פי ביאור זה אפשר לתרץ את דברי חז"ל, שהגדר ההלכתי המחייב משום נטילת נשמה הוא כאשר יש בחיה חיות⁸. על פניו הגדרה זו תלויה בפריה ורביה, ולכן הסבירו חכמים שכל מה שפרה ורבה יש בו משום נטילת נשמה. אך באמת החיות אינה תלויה בפריה ורביה⁹, וחז"ל רק נתנו סימן כולל ע"פ המושג המדעי של פריה ורביה¹⁰, בכדי שיהיה קל להבחין.

כמה סוגים של כינים

כתב באורחות שבת בשם הגרי"ש אלישיב, שכיון שידוע בימינו שכינים פרות ורבות, צריך לומר שהכינים שהיו בגמרא אינן הכינים שמצויות היום¹¹, והכינים שהיו בזמן הגמרא באמת לא פרו ורבו. ולכן לדעתו יש להימנע מלהרוג כינים בשבת.

והביא הרב הלל מרצבר¹² ראייה לכך מהגמרא בגיטין (סט ע"ב):

לצמירתא (שם מחלה)... ליתי כינה דזכר ונקבה וליתלי ליה לאיש באמה ולאשה באותו מקום.

'כינה דזכר ונקבה' היינו כינה שנולדה מזכר ונקבה ולא מזיעה¹³. הרי שגם בזמן חז"ל היו סוגים שונים של כינים, וחז"ל היו מודעים לקיומן.¹⁴

וכתב עוד, שגם בימינו קיים זן של כינים הנקראות 'כינים לועסות' (Mallophaga), שלא נמצאו בהם זכרים, ומניחים כי הן מתרבות ברביית

⁶ עיונים במשנתו של הרמב"ם (עמ' קעג-קעד).

⁷ וכעין זה לגבי כלי שני, שיכול להיות מצב שהטמפרטורה בו תבשל, ולמרות זאת ההלכה תהיה שתמיד כלי שני אינו מבשל, כמו שכתב הריטב"א (שבת מב ע"א).

⁸ וצ"ע מוהי הגדרת 'חיות'. ובמאמר 'הריגת כינים בזמננו' (ישורון טז, עמ' תקצו), כתב הרב משה שמואל לייטנר שחיות היינו התנהגות הבע"ח, שמתנהג כמו אילים.

⁹ כך מוכח בר"ן (על הרי"ף שבת ה ע"ב), וז"ל: "כל המתהווה מן העפר חיות יש בו, כאילו פרה ורבה מזכר ונקבה, וההורגו חייב".

¹⁰ וכעין זה כתב הרב שלמה אבינר, אלא שהסביר שההגדרה ההלכתית של נטילת נשמה היא הריגת חיה שפרה ורבה, ועל פניו זה תלוי במציאות, אלא שההלכה מוגדרת על פי פריה ורביה הנראית לעין (ואפשר לומר שנקבע כך שיהיה קל להבחין). אך קשה, שבגמרא בשבת (קז ע"ב) רואים שפרעוש מוגדר כפרה ורבה, והרי שניהם באותו גודל, וקשה לומר שיש חילוק ביניהם.

¹¹ שאינן מצויות באדם, ובימינו ידוע על אלפי סוגים של כינים.

¹² האם מותר להרוג כינים בשבת, תחומין לד, עמ' 44.

¹³ ויש לדחות, שכוונת הגמרא שיקח כינה אחת ממין זכר וכינה אחת ממין נקבה, ושתיהן נוצרות מהזיעה. או כמו שהובא בהגהות וציונים שם - "פירושו: כינים מאיש ומאשה", דהיינו כינה שהיתה על איש וכינה שהיתה על אשה.

¹⁴ ובשו"ת נזר כהן (ח"א או"ח סי' כא) הביא עוד ראייה לכך מדברי תנא דבי אליהו רבה (פרשה ח): "ארבע עשרה מיני כינים הביא הקדוש ברוך הוא על המצריים, ואילו הן, ירקוניו, ירקובין..."

בתולים¹⁵. וייתכן שכנינים אלו היו הכינים המצויות בזמן הגמרא, והן אינן נחשבות כפרות ורבות ולכן מותר להרוג אותן בשבת.

וכבר הקשו על דבריו, שאין זה כדברי רש"י (שבת יב ע"א ד"ה מתירין) והרמב"ם (הל' שבת פ"א ה"ג) שהכינים נוצרות מבשר האדם או מהזיעה.

ועוד יש להקשות כמה קושיות על הסבר זה:

א. קשה לומר שחז"ל הכירו את המושג 'רביית בתולים', וידעו שכך הכינים מתרבות, ולזה התכוונו באמרם שאינן פרות ורבות.

ב. כיצד נוצרה התחלפות הכינים מתקופת חז"ל עד ימינו.¹⁶

ג. 'הכינים הלועסות' נמצאות בעיקר אצל ציפורים, ולא סביר שהיו נמצאות פעם אצל בני אדם.

ד. אם כל חיה שנוצרת על ידי 'רביית בתולים' אינה נחשבת חיה לענין נטילת נשמה, יש בכך חידוש גדול להלכה, ויהיה מותר להרוג גם חיות אחרות שמתרבות כך.¹⁷

ה. גם בע"ח שמתרבים ברביית בתולים, יכולים להתרבות גם ברבייה רגילה, וקשה לומר שבגלל שיש להם יכולת להתרבות בלי זכר ונקבה לכן אין הם נחשבים פרים ורבים.¹⁸

לסיכום, נראה שכיון שיש קושי גדול לומר שחז"ל טעו בפסיקת ההלכה לדורות והביא הקב"ה מכשלה גדולה תחת ידם¹⁹, לכן הוצרכו האחרונים לתרץ קושי זה, והלכו בשתי גישות: א. הדין נשאר זהה, אלא שההגדרה אינה כפשוטה. ב. המציאות שונה, ולכן אין לדמות בין זמנם לזמננו.

ממילא יש מחלוקת בין הגישות בפסיקת ההלכה. לפי הגישה הראשונה הדין נשאר כדברי חז"ל, ולכן מותר להרוג כינים בשבת²⁰, ולפי הגישה השנייה הדין השתנה בימינו, ולכן אסור להרוג כינים בשבת²¹.

¹⁷ יש עוד כמה מינים של בעלי חיים שמסוגלים להתרבות בצורה זו, וביניהם כל מיני סוגים של לטאות ודגים, וקשה לומר שיהיה מותר להרוג אותם בשבת. ובשו"ת נזר כהן כתב לתרץ, שדווקא בכינים, שמצטרפים עוד דברים בתהליך רבייתם, כמו הזיעה והלכלוך, רק אותן מותר להרוג. אך יש קצת דוחק בתירוצו שהמושג פרה ורבה מורכב מכמה תנאים. ועוד, שלא מוכח שרביית הכינים באמת תלויה בזיעה, וגם אם כן, לא ברור האם תלות זו שונה מהותית מכל תלות של בע"ח אחר בסביבת מחייתו או במזונו.

¹⁸ וברור שאין לחלק בתוך בע"ח אלו בין פרט שנוצר ברביית בתולים' שמותר להרוג, לבין פרט שנוצר ברבייה רגילה שאסור להרוג, שהרי א"א לדעת אין נוצר הפרט שלפנינו.

¹⁹ ראה ב**מנוחת אהבה** (ח"ג, מילואים, עמ' תנג-תנד) שכתב, שמסתמא לא יביא הקב"ה מכשול לדורות שלמים בהלכה מסויימת, ועיי"ש.

²⁰ כך פסקו **המנוחת אהבה** (ח"ג פ"ח סע' ו), **החזו"ע** (שבת ח"ה עמ' ככח), **הילקו"י** (סי' שטז סע' י) ו**הגר"ז אורבך** (הובא באורחות שבת ח"א, פ"ד, הערה מז). ועוד אפשר לומר, שכיון שהריגת כינים (גם לאוסרים) זו מלאכה שאינה צריכה לגופה האסורה רק מדרבנן, לכן יש יותר מקום להקל בדבר, ובמיוחד במקום צער.

²¹ כך פסקו **הפחד יצחק** (ערך צידה) ו**הגר"ש אלישיב** (הובא באורחות שבת שם).

¹⁵ החי והצומח של ארץ ישראל (כרך 3, עמ' 97). 'רביית בתולים' הוא מצב שבו הנקבה מעמידה צאצאים בלא צורך בהפריה, וכל החומר התורשתי מגיע מהנקבה.

¹⁶ ואפשר לומר שכאשר אנשים התחילו לשמור על היגיינה נעלמו אותן כינים (וכך כתב בשו"ת נזר כהן שם, שהכינים שאינן פרות ורבות צריכות זיעה ולכלוך, ולכן נעלמו במשך הדורות. אבל הכינים שפרות ורבות פחות נזקקות לכלוך. ובאמת אפשר להסביר באופן המתקבל על הדעת, שכיון שהכינים הלועסות ניזונות מקשקשים ופסולת שמצטברת בשיער, באותם זמנים הן היו הכינים הנפוצות. אבל מאז שהתחילו לשמור על היגיינה אותן כינים לא שרדו על בני אדם, ואת מקומן תפסו הכינים - שהיו אז נדירות - שניזונות ממציצת דם ולא תלויות בכלוך, והן הכינים של ימינו).

מונחים בתנ"ך // אביעד וינברג ואיתן שיר

תשובות לשבת האזינו - שובה - יום הכפורים:

- א. "זה **יעצור** בעמי" נאמר על שאול המלך (ש"א ט, ז). המלכים שהוכרת להם "**עצור ועוזב** בישראל" הם ירבעם (מ"א יד, י) ואחאב (מ"א כא, כא). הביטוי "**יאפס עצור** ואפס **עוזב** ואין עוזר לישראל" נאמר בתקופת ירבעם השני (מ"ב יד, כו).
- ב. ארבעת המקומות בהם מוזכר "תנינים": פעמיים בתהילים - "אתה פוררת בעזך ים שברת ראשי **תנינים** על-המים" (עד, יג. אמרנו פס' זה בסליחות של נוסח אשכנז), וגם "הללו את ה' מן הארץ **תנינים** וכל תהומות" (קמח, ז. אומרים בפסד"ז כל יום). פעמיים נוספות בכתבי חסר - בבריאת העולם "ויברא א-להים את **התנינים** הגדולים..." (בראשית א, כא), ובחרטומי מצרים "וישליכו איש מטהו והיהו **לתנינים** ויבלע מטה אהרן את מטותם" (שמות ז, יב).
- ג. הפסוק "חזקו ידיים רפות וברכים **כושלות** אמצו" מופיע בישעיה (לה, ג), והפסוק "**כושל** יקימון מליך וברכים כורעות תאמץ" מופיע באיוב (ד, ד).
- ד. שני האנשים ששמן היה '**תרשיש**' - תרשיש בן יון (בראשית י, ד), ותרשיש בן בלהן, שהיה נינו של בנימין הצדיק (דה"א ז, י).
- ה. שני האנשים שכונו '**עברי**' מלבד יונה הנביא, הם אברהם (בראשית יד, יג) ויוסף (בראשית לט, יד). (ישנן הטיות שונות נוספות - על משה, המילדות, וכו', אך שני האנשים היחידים שכונו 'עברי' וידועים בשמותם הם משה ויוסף. אדם נוסף ששמו העצמי הוא 'עברי', ממשפחות הכהנים, מופיע בדה"א כד, כז).

שאלות לפרשת לך-לך:

- א. לאברהם מובטח בברית בין הבתרים: "ואתה תבוא אל אבותיך בשלום תקבר **בשיבה טובה**" (בראשית כה, ח), וכך היה. מי הם שני האנשים הנוספים שמתו "בשיבה טובה"?
- ב. מלחמת המלכים נערכה בעמק השידים. התורה מספרת לנו שבעמק השידים היו "בארות בארות **חמר**". באלו עוד שני סיפורים הוזכר "חמר"?
- ג. לאברהם נודע שלוש נלקח בשבי על ידי '**הפליט**'. אל מי הגיע 'הפליט מירושלים', ומה הוא בישר?
- ד. אברהם מודיע למלך סדום שלא יקח ממנו "מחוט ועד **שרוך נעל**". היכן נאמר: "אין עיף ואין כושל בו, לא ינום ולא יישן ולא נפתח אזור חלציו ולא נתק שרוך נעליו"?

תשובות לשבת האזינו - שובה - יום הכיפורים:

- א. לפי הטעם שאכילה בערב יו"כ היא בכדי שיהא כח לצום, מובן שגם נשים חייבות בכך שהרי חייבות לצום.
- ב. אין שוחטים שתי תרנגולות זו ליד זו, שמא תצטמק הריאה של התרנגול כשיראה ששוחטים את חברו, וייעשה טריפה.
- ג. יש נוהגים שלא לומר 'מזמור לתודה' בערב יו"כ, וכך גם בערב פסח, כיון שלא מביאים בימים אלו קרבן תודה.
- ד. מלבד ערב יום כיפור שבו יש למעט בת"ת על מנת לאכול בו, ממעטים בת"ת גם בערב פסח כדי להרדים את התינוקות על מנת שיהיו ערים בליל הסדר. גם בליל ערב פסח מבטלים ת"ת לצורך בדיקת חמץ, וכן בפורים לצורך מקרא מגילה.
- ה. אדם בריא שחייב לאכול ביו"כ בגלל אדם אחר - מינקת שעוברת עלול להגיע לסכנה אם לא תאכל, שצריכה לאכול כדי שתוכל להניקו.
- ו. אדם שמחויב לצום רק בחצי השני של יו"כ - יולדת שילדה בז' תשרי, י"א שמונים לה ג' ימים מעת לעת שבהם אינה צומה, וא"כ אוכלת מתחילת הצום עד השעה שבה ילדה, ולאחר מכן אינה אוכלת (אמנם י"א שכיון שהותר לה הצום הותר לגמרי).
- ז. היתרי רחיצה ביו"כ - שאינה של תענוג, לנקיות, אחר בית הכסא, לברכת כהנים, נטילת ידים שחרית, כלה בחודש הראשון (וכן מלך). היתרי סיכה ביו"כ - חולה, מי שיש לו חטטים בראשו. היתרי נעילת הסנדל ביו"כ - יולדת, חולה, אם ירדו גשמים, במקום סכנת עקרב.

שאלות לשבת פרשת לך-לך:

- א. מתי מותר לעבור איסור דרבנן בכדי לקיים מצוה דאורייתא?
- ב. היאך יתכן מקום שבתחילת שבת מותר לטלטל בו ובמהלך השבת נאסר ואחר כך במהלך השבת הותר בחזרה?
- ג. מה יעשה אדם שנודע לו בשבת שיש ספק ביהדותו, שהרי גוי ששבת חייב מיתה ומאידיך יהודי שחילל שבת חייב מיתה?
- ד. היאך יתכן שאדם צריך להיכנס למצב של פקוח נפש בכדי להנצל מאיסור?
- ה. מתי מותר ואף חובה על אדם לכרוך על בשרו ספר תורה?

ווארט
כיס

על המילה // אחרונים

פסק הרמב"ם בהל' ברכות (פי"א הי"א-ג):

כל העושה מצוה, בין שהיתה חובה עליו בין שאינה חובה עליו, אם עשה אותה לעצמו מברך 'לעשות', עשה אותה לאחרים מברך 'על העשייה'. כיצד? ... מל את בנו מברך 'למול את הבן'. מל את בן חברו מברך 'על המילה'.

מבואר ברמב"ם שכאשר אב מל את בנו זו נחשבת מצוה שעושה לעצמו ולא לאחרים, ולכן מברך 'למול' ולא 'על המילה'. והקשה השואל בשו"ת הריב"ש (סי' קלא), א"כ מדוע לגבי פדיון הבן פסק הרמב"ם (פי"א מהל' ביכורים ה"ה) שאבי הבן מברך 'על פדיון הבן' ולא 'לפדות את הבן'? ותרץ הריב"ש, שעיקר מצות מילת הבן מוטלת על האב, ולכן זו נחשבת מצוה שעושה לעצמו, אך בפדיון הבן עיקר המצוה היא על הבן שיפדה את עצמו (אלא שישנה חובה על האב לעשות את חובת בנו) ולכן מצוה זו מוגדרת לאחרים ומברך בלשון 'על'. ולכאורה לא מובנת הסברא לחלק בין מילה לפדיון הבן, שהרי בשתייהן הבן אינו בר חיובא והאב הוא שעושה את פעולת המצוה, ומניין לנו לחלק כדברי הריב"ש?

ובארו האחרונים, שמצות פדיון הבן עיקרה בתוצאה, שהבן יהיה פדוי. לכן מסתבר שהמצוה מוטלת באופן עקרוני על הבן, ורק מפני שאינו יכול לבצע את פעולת הפדיון בקטנותו צריך האב לפדותו. אך מצות מילה מורכבת משני חלקים - עצם פעולת המילה, והתוצאה שהבן יהיה מהול. וכיון שחלק מהמצוה היא פעולת המילה עצמה, ברור שהתורה שציווה למול לא הטילה מצוה זו על הבן שאינו יכול למול את עצמו בהיותו בן שמונה ימים, אלא המצוה מוטלת מלכתחילה על האב, ועל כן כאשר מל את בנו מקיים מצוה לעצמו ומברך 'למול' ולא 'על המילה'.

למעשה, המנהג לברך 'על המילה' גם כאשר האב מל את בנו (אע"פ שבשו"ע בי"ד רסה, ב הביא את שיטת הרמב"ם). ובספר תוספת חיים באר בדרך החידוד לפי זה את דברי רש"י על הפס' 'וירא אליו ה' באלוני ממרא', שממרא "הוא שנתן לו עצה על המילה, לפיכך נגלה עליו בחלקו". וקשה - וכי הסתפק אברהם אבינו האם לקיים את ציווי ה' על המילה, עד שהוצרך להיוועץ בממרא בענין זה?

אלא, שאברהם אבינו הסתפק האם כאשר הוא מל את עצמו, עליו לברך 'על המילה' או 'למול', וממרא יעץ לו לברך 'על המילה' וכמנהג העולם, וזהו שכתב רש"י "שנתן לו עצה - 'על המילה'".

